

Абдыкадыров С.К.

**АЙЫЛ ЧАРБА ИШКАНАЛАРЫНЫН НАТЫЙЖАЛУУЛУГУН ЖОГОРУЛАТУУДА
МААЛЫМАТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН КОЛДОНУУ ТУУРАЛУУ**

Абдыкадыров С.К.

**ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОВЫШЕНИИ
ЭФФЕКТИВНОСТИ СЕЛЬХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ**

S.K. Abdykadyrov

**ABOUT USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN INCREASE
IN EFFICIENCY OF THE AGRICULTURAL ENTITIES**

УДК: 33.(004).(575.2)

Айыл чарба өндүрүшүн башкарууда жаңы маалымат технологияларын колдонуу ишмердүүлүктүн туруктуулугун жана экономикалык натыйжалуулугун көрүнөөрлүк даражада жогорулатат.

Негизги сөздөр: башкаруунун маалымат системасы, маалыматтык камсыздоо, маалымат технологиялары, ит-аутсорсинг, экономикалык туруктуулук, экономикалык натыйжалуулук.

Использование информационных технологий повышает в должной степени экономическую эффективность хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: информационные системы управления, информационное обеспечение, информационные технологии, ит-аутсорсинг, экономическая устойчивость, экономическая эффективность.

Use of information technologies increases to the right degree cost efficiency of economic activity.

Key words: information management systems, information support, information technologies, IT-outsourcing, economic stability, economic efficiency.

Агрардык чөйрөдөгү ишканалардын экономикалык туруктуулугун көтөрүүнүн бир булагы катары маалыматтык камсыздоо маселесин эсептесек болот. Биринчи кезекте, ишканаларга жаңы маалымат технологияларын кийирүү менен колдонуу жараяны турат.

Бүгүнкү күндө агрардык чөйрөдөгү ишканалардын туруктуулугу үчүн маалыматтык камсыздоонун бир варианты катары ишканага башкаруунун маалыматтык системасын (БМС) кийирүү аба менен суудай зарыл нерсе.

Учурдагы БМС-р ишкананын татаал системаларын жумушчу абалда кармап туруу максатында жогорку квалификациялуу персоналды, заманбап компьютердик жабдыкты, тиешелүү программалык камсыздоону жана бөтөнчө бөлмөлөрдү ж.б. талап кылат¹.

Көбүнчө ишканалар ИТ-бөлүм түзүү жана татыктуу адистерди жумушка алуу маселелерине көп кептелишет. Бирок, эмгек рыногунда квалификациялуу адистер көп санда эмес, маяналар жогору эмес,

ошондуктан ИТ-бөлүмдү кармоо көпчүлүк айыл чарба ишканалары үчүн чыгашалуу болуп саналат.

Мындан сырткары, башкаруунун маалымат системаларын эске алуучу бизнес-жараяндардын санынын көбөйүүсү менен ИТ-бөлүмдөрдүн алдында тиешелүү сапаттагы ИТ-кызматтарды аткаруу көйгөйү да бар. Бул көйгөйлөрдү чечүү үчүн персоналдарды окутуп туруу жана адистерди табуу максатында такай каражат сарптоолор талап кылынат.

Ошондуктан компьютердик маалымат технологияларын кийирүүнүн алдында максаттуулугун негиздеген шарттар керек. Бул деген, эсептөө техникасын колдонуунун эффективдүүлүгү эсептелинип чыгыш керек, анткени, эффективдүүлүктү жогорулатуу башкарууну өркүндөтүүнүн, пландаштыруунун, учеттун жана экономикалык анализдин маанилүү шарты болуп саналат.

Башкаруу жетишээрлик эффективдүү болушу үчүн агрардык өндүрүштөгү конкреттүү көйгөйлөр менен аларды чечүүгө багытталган башкаруучулук иш-аракеттердин ортосундагы байланышты такташ керек. Башкарылуучу системанын ички да, тышкы да өзгөрүүлөрүнө адекваттуу реакция кылган башкаруу болуу керек [6, 75-б.].

Автоматташтыруу каражаттарын кийирүүнүн экономикалык эффективдүүлүгүн натуралдык жана нарктык көрсөткүчтөрдүн жардамында аныкташат. Эсептөөлөрдө негизги метод катары базистик жана отчеттук мезгилдердин берилиштерин салыштыруу каралат². Базистик мезгил катары компьютердик системаны кийирүүгө чейинки маалыматты иштетүүгө кеткен чыгашаларды, а эми экономикалык жумуштарды автоматташтыруунун учурдагы системасын өркүндөтүүдө – компьютерлештирүүнүн учурда жетишилген деңгээлиндеги маалыматты иштетүүгө кеткен чыгашаларды кабыл алышат. Бул учурда абсолюттук жана салыштырма көрсөткүчтөр колдонулат. АЖОну кийирүүгө чейин чечилген маселелерден баштап, компьютердик маалымат технологияларды киргизгенден кийинки чечилүүчү маселелерди аныктоолор жүргүзүлөт. Маселе,

¹ Аншина М.Л. Предприятие как единый объект автоматизации// Сети и системы связи. - 1998. - №1.

² Анохина М.Е. Оценка эффективности системы управления производством: Учебно-методическое пособие. - Брянск: Изд-во ГСХА, 2001.

бухгалтердик эсептин маселелерин чечүү үчүн колдонулган компьютердик маалымат технологияларынын эффективдүүлүгүн аныктоо керек.

Мисалы “Айыл өкмөтүн башкарууда ЭЭМди колдонуу” долбоорунун экономикалык натыйжалуулугун эсептөөдө стандарттык методика боюнча

жылдык үнөмдөөнүн суммасын, капиталдык салымдардын экономикалык натыйжалуулук коэффициентин жана капиталдык салымдардын акталуу мөөнөтүн эсептөөдөн соң төмөнкүдөй жыйынтыктарды алабыз (табл. 1).

Таблица 1.

Экономикалык эффективдүүлүгүн эсептөөдө колдонулуучу көрсөткүчтөрдүн маанилери.

Көрсөткүчтөр	Белгилери	өлчөө бирдиги	Көрсөткүчтүн чоңдугу	
			чейин	кийин
Менеджердин бир айлык маянасы	Z	сом.	11000	12500
Менеджердин эмгек чыгашасы	T	адам./күн	21	11
Долбоорчунун бир айлык маянасы	Z^2	сом.	-	14000
Долбоорчунун эмгек чыгашасы	T^2	адам./күн	-	9
Коюлган (накладные) чыгашалардын коэффициенти	α		0,2	0,2
Кошумча эмгек маяналардын коэффициенти	β		0,3	0,3
ЖЭЭМдин бир сааттык жумушунун өздүк наркы	S_q	сом./саат	-	13
ЖЭЭМдин тапшырма аткаруудагы жумуш убактысы (ай)	T_z	маш./саат	-	10
ЖЭЭМдин окутууга, жабдыктарды иштетүү жана баптоого кеткен жумуш убактысы	T	маш./саат	-	6
Жабдыкты баптоо коэффициенти	γ		-	0,1
Долбоорлоонун узактыгы	N	жыл		0,208
Жумуш күндөрүнүн бир айдагы орточо саны	Q	күн	22	22
Башка чыгашалардын коэффициенти	h		0,1	0,1
Капиталдык салымдардын эффективдүүлүгүнүн нормалык коэффициенти	$E_{псе}$	-	-	0,3

Маалыматты кол менен иштетүүгө кеткен эксплуатациялык жылдык чыгашаларды эсептөө:

$$OC_1 = \frac{(11000 \times 21) \times 1,2 \times 1,3}{22} \times 12 = 196560 \text{ сом.}$$

Маалыматты ЭЭМ менен иштетүүгө кеткен эксплуатациялык жылдык чыгашаларды эсептөө үчүн тапшырманы аткарууда ЭЭМдин жумуш убактысынын жылдык чыгымдарын (C_1), кол эмгегинин жылдык чыгымдарын (C_2), жабдыкты баптоо жана персоналды окутууга кеткен жылдык чыгашаларды (C_3) кошобуз:

$$C_1 = 12 \times 13 \times 10 = 1560 \text{ сом,}$$

$$C_2 = \frac{(12500 \times 11) \times 1,2 \times 1,3}{22} \times 12 = 117000 \text{ сом.}$$

Жумушчуну окутууга, жабдыктарды иштетүү жана баптоого (настройка) кеткен бир кеткен K_3 бирдей чыгашаларды $K_{3.1}$, $K_{3.2}$, $K_{3.3}$ чыгашаларынын суммасы катары эсептейбиз:

$$K_{3.1} = \frac{(14000 \times 9) \times 1,2 \times 1,3}{22} \times 12 = 107214,5 \text{ сом.}$$

$$K_{3.2} = 12 \times 13 \times 6 = 936 \text{ сом.}$$

$$K_{3.3} = (107214,5 + 936) \times 0,1 = 10815,05 \text{ сом.}$$

$$K_3 = 107214,5 + 936 + 10815,05 = 118965,55 \text{ сом.}$$

$$C_3 = 118965,55 \times 0,1 = 11896,5 \text{ сом.}$$

$$C_{p2} = 1560 + 117000 + 11896,5 = 130456,5 \text{ сом.}$$

Жылдык үнөмдөө:

$$S = 196560 - 130456,5 = 66103,5 \text{ сом.}$$

Системаны түзүү жана кийирүүгө кеткен бирдей чыгашаларды (K) эсептөө үчүн долбоорлоого кеткен чыгашаларды (K_1), жабдыкка кеткен чыгашаларды (K_2), жумушчуну окутууга, жабдыктарды иштетүү жана баптоого (настройка) кеткен бирдей чыгашаларды (K_3) эсептеп чыгабыз:

$$K_1 = \frac{(14000 \times 9) \times 1,2 \times 1,3}{22} \times 0,208 = 1858,4 \text{ сом.}$$

Жаңы жабдыкка кетүүчү чыгашалар жок, анткени иштеп чыгуулар колдо бар жабдыкты пайдаланууга багытталган. ($K_2=0$)

$$K_3 = 118965,55 \text{ сом.}$$

$$K = 1858,4 + 0 + 118965,55 = 120823,95 \text{ сом.}$$

Экономикалык натыйжалуулуктун эсептик коэффициенти:

$$E_T = \frac{66103,5}{120823,95} \approx 0,547$$

Экономикалык эффективдүүлүктүн нормалык коэффициенти 0,3 барабар жана аталган долбоор боюнча эсептегенде 0,547 түздү, ал эми барабарсыздык $0,547 \geq 0,3$ көрүнүшүнө ээ болду, демек, “Айыл өкмөтүн башкарууда ЭЭМди колдонуу” долбоору эффективдүү.

Тапшырманы аткарууга кеткен чыгымдарды актоо мөөнөтү: $T = 1/0,547 = 1,82$ (22 ай).

Долбоордун экономикалык эффективдүүлүгүн эсептөөнүн жыйынтыгы – жылдык үнөмдөө 66103,5 сом.

Бир эле айыл округунда административдик чыгымдарды үнөмдөө 66103,5 сомду түзө турган болсо, анда мисалы: Ош облусунда жайгашкан айыл округдарынын санын көбөйтө турган болсок, жалпы облус боюнча айыл округдарынын административдик чыгышыларын үнөмдөө маселесин чечсек болот. Ош облусунда жалпы 88 айыл округу бар.

$$\text{ек: ЖЭ} = 88 * 66103,5 \text{ сом.}$$

ЖЭ- Ош облусу боюнча жылдык үнөмдөө = 5817108 сом.

Адабияттар:

1. Анохина М.Е. Оценка эффективности системы управления производством: Учебно-методическое пособие. - Брянск: Изд-во ГСХА, 2001.
2. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. - СПб: Питер Ком, 1999.
3. Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ./ Науч. ред. и авт. предисл. Л.И. Евенко. - М: Экономика, 1989. - 519 с.
4. Аншина М.Л. Предприятие как единый объект автоматизации// Сети и системы связи. - 1998. - №1. - С.48-55.
5. Афанасьев В., Куликов И. Совершенствование системы управления в АПК// АПК: экономика, управление. - 1997.
6. Омурзаков С.А. Чарба жүргүзүүнүн жаңы шарттарында агрардык өндүрүштү башкаруу. Монография. Бишкек-2014. - 75с.
7. Рысбаев М.Р. Жер ресурсун мыйзамдык-нормативдик негизде жөнгө салуу жана аларды балоо. Республиканский журнал «Известия вузов Кыргызстана», №4, 2016. – С. 70.

Рецензент: д.э.н., профессор Зулпукаров А.З.